

РЕЗЮМЕ. В статье изложены вопросы формирования базовых компетенций учащихся общеобразовательных школ по предмету «Физика». Дана информация об утверждённом содержании базовых компетенций в государственных образовательных стандартах. Также высказаны мнения о содержании творческих материалов по физике при формировании базовых компетенций.

SUMMARY. This article discusses the development of basic competencies in the subject of Physics for students in general education schools. It provides information on the approved content of these competencies in state educational standards. It also provides opinions on the content of creative physics materials for developing these competencies.

MUZÍKA OQÍTÍWDÍN NÁTIYJELILIGIN TÁMIYINLEW METODIKASÍ

S.Y.Romanova – *pedagogika ilimleriniń kandidatı*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: musiqa ta'limi, pedagogik tamoyil, san'at, iste'dod, ijodkorlik, pedagogik kompetentsiya, ijro mahorati, o'qitish qoidalari, tizimli o'qitish, ijodkorlik.

Ключевые слова: музыкальное образование, педагогический принцип, искусство, талант, творческие способности, педагогическая компетенция, исполнительское мастерство, правила обучения, систематическое обучение, креативность.

Key words: music education, pedagogical principle, art, talent, creative abilities, pedagogical competence, performance skills, teaching rules, systematic teaching, creativity.

Kirisiw. Muzikalıq tálim basqa pán oqıtıwshılardıń qaraǵanda kóbirek bilim, kónlikpe hám qabilet talap etedi. Muzika oqıtıwshınan dáslep pedagogika, didaktika, psixologiya, fiziologiya, saz atqarıwshılıq sheberligi, pedagogikalıq sheberlik, qosıqshılıq sheberligi hám dawıs, dirijyorlıq texnikası, teoretikalıq bilim hám talant talap etiledi. Bul kompetenciyalardı iye bolıwı ushın, muzika oqıtıwshısı, muzıkaǵa qızıǵıwshı hám muzıkaǵa qábileti bolǵan balalardı kásip tańlawına járdem beriwı ushın, olardıń ata-analarına muzika mektebi yamasa qániglestirilgen muzika mektebine beriwı kerekligi, onıń keleshegi ushın úsinis beriledi hám kásipke iyermeleydi.

Talantlı hám qábiletli balalar muzika mektebinde dáslepki bilimlerde iye boladı, saz úyrenedi, qosıq aytıw, muzika tariyxı, teoriyası hám vokal kónlikpelerine iye boladı. Soń ala oqıwshı muzika kórkem óner mektebi yamasa kolledjlerde qánigelik bilimge iye boladı. Qánige bolıwı ushın úsı jerde sózsiz turaqlı túrde oqıwı hám tayanış bilim alıwı shart.

Úshinshi basqış joqarı oqıw orınları bolıp hár qıylı tarawǵa bólinedi, bular konservatoriya, kórkem óner institutları hám pedagog tayarlawshı joqarı oqıw orınları. Solay eken, muzika pánin hámme insan oqıwshı waqtında jaqsı kórip mektepte muzika sabaǵın úyrenedi. Muzika basqa pánlerge qaraǵanda balanıń sana sezimine tez hám motivaciyalıq túrde kirip baratúǵın pánler (muzika, súwret, Ana tili hám ádebiyatı, matematika hám t.b.) qatarında bolıp sol arqalı bala kóbirek hár tárepleme tarbiya tabadı. Bunıń ushın sol pán oqıtıwshıları óz kásibiniń mamanı, kreativ hám pedagogikalıq sheberlikti tolıq iyelegen bolıwları hám bunday kompetenciyaǵa iye bolıwı usın joqarı oqıw orınları, pedagog tayarlawshı orınlar táliminın sapasın jaqsılaw maqsetke say.

Ádebiyatlar analizi hám metodologiya. Joqarı oqıw orınları muzika tálimi baǵdarında oqıp atırǵan talabalar keleshekte jaqsı tálim hám tárbiya alıwı ushın olardıń bilim hám kónlikpelerdiń tereńligi, bekkemligi hám sociallıq jaǵdayn támiyinlew kerek.

Muzika oqıtıwshısı yaǵnıy pedagog muzika sabaqların hám onıń komponentlerin pedagogikalıq principler arqalı sabaqtı MTSna hám pármanlarǵa qaray joybarlap alıp barıladı. Máselen, muzika sabaǵında shıǵarmanı hám onıń atqarılıw usılın, mádeniy turmısımız ushın zárúrligi

haqqında balalarda isenim payda etip sabaq izbe-izligi hám dawamıylıǵın támiyinlew kerek.

Talabalardı sabaqqa tańlangan repertuarlardı durıs tańlaw hám onıń dawıslarına saylıǵı tiykarǵı orında. Shıǵarmalardı tańlawda talabalardı kórkem hám ádep-ikramlılıq tárbiyalaw ushın saykesligi, muzika táliminın ózgesheligi, topardaǵı barlıq talabalardı usı shıǵarmaǵa qızıqtıra alıw hám tolıq ózlestiriwge erisiwi, shınıǵıwlarında alınatuǵın bilimler kólemi hám kónlikpelerin ámeliyatta tákirarlaw hám bekkemlewı maqul. Mısalı: Qosıqlardı frazalardı bólip úyretiw hám keyingi sabaqlarda bekkemlep beriw, tákirarlaw, muzika sabaqlarında hár bir jańa bilim elementi, shınıǵıwlar jumısında tolıq ózlestiriledi hám keyingi sabaqlarda keń qollanılıp, turaqlı bilimge aylandırılıwın támiyinlew bul sabaqtı sol didaktikalıq principler menen qalıplestirip metodikasın durıs tańlaw sabaqtı tereń alıp barıwına járdem beredi.

Pedagog óz sabaǵınıń dúzilisin ulıwmalıq sxemasın óziniń metodikası menen basqaradı, biraq, sol metodikanı nátiyjeli ámelge asırıw ushın endi óiletúǵın sabaǵın joybarlap izbe-iz qoyıp aladı. Tájiriyyede sinalǵan usıllardı qollawı sabaq temasına saykeslew, teoriyalıq bóleklerin ámeliyatta kórsetkende bir putın bolıwdı támiyinlew.

Talabalardı qosıq aytıw ushın qaǵıydalar, uyreniw qaǵıydası hám atqarıw qaǵıydaların durıs úyretiw, ózbetinshe sabaqqa tayarlanıw ushın joybarlaw muzika pedagogları hám járdemshi pedagog(tyutor)lardıń wazıypaları. Olardı muzikalıq sheberlikti hám tájiriybelerin iyelewde, olardıń dóretiwshilik qábiletlerin rawajlandırıwda, dúnyalıq kózqarasların payda etiw hám rawajlandırıwda muzika pedagogları hám ilimiy basshılarınıń qollaǵan jumıs usılları nátiyjesi kórinedi.

Hár bir metodika hám psixologiya kórkem ónerdiń izertlew nátiyjelerine tiykarlanadı. Ol muzika oqıtıwdıń nızamshılıǵın tüzindiredi, keleshe awladı tárbiyalawda muzika oqıtıwdıń nızamshılıǵın kórsetip beredi, jas awladı tarbiyalawdaǵı qollanatuǵın qolay metodlardı belgileydi hám oqıwshılar menen islewshı usıllardıń mazmunın durıs jollaw muzika oqıtıwshısınan tek talant, qabilet, háreket hám pedagogikalıq sheberlikti talap etedi. Sebebi, kórkem-óner pedagogıkası juwapkershilikli hám hár tárepleme quramalı taraw.

Nátiyjeler. Joqarı oqıw orınlarında muzıka tálimin alıp barıw respublika boyınsha tiykarǵı oqıw ornı oqıw rejeni tastıyıqlaydı hám taraw boyınsha tiykarǵı hám tańlaw pánlerdi belgileydi. Talabalar tárepinen búgingi kúnde tańlaw pánlerdi tańlaw huqıqına iye bolǵanlıǵı sebepli talabalardı bul tańlaw boyınsha sáwbetlesip túsınikler beriliwi talaplardı túsindiriwi hám baǵdarlap olardıń bazalıq bilimlerine maslastırıladı. Bul talaba ushın hám magistrantlar ushın zárúr, sebebi ol talaba yamasa magistrdıń bazalıq qánigeligi muzıka kórkem ónerine tiyisli bolsa kórkem óner tarawın tańlawı maqul. Bul pánlerdiń hár tárepleme tolıq bolıwınıń támiyinleniwi onıń keleshekte kásiplik jumısında járdem boladı hám onıń jumısında yamasa tarbiyalanıp atırǵan oqıwshılardıń tarbiyalawda kóp tarawlılıq hám bazalıq bilim beriwinde kómeklesedi.

Talıqlaw. Nátiyjeli tálim procesinde respublikamızda kóplegen metodikalıq jumıslar alıp barılıp atır, bulardıń barlıǵı bir maqset jolında, biraq, hár túrli metodika hám pedagogikalıq texnologiya. Mámleketlik siyasatta da rawajlangan mámleketlerdiń jańa texnologiyaları sapalı nátiyjeleri respublika muzikalıq tálim oqıtıwshıları ushın úlgi hám pedagogikalıq sheberlik esaplanadı, oqıw orınlarında sol texnologiya áste-áste engizilmekte [1.1]. Bul metodikanı durıs shólkemlestiriw haqqında tájiriybeli metodist muzıka oqıtıwshıları, ilimpazlar ózleriniń ilimiy izleniwleri, juwmaǵı tiykarında maqalaları menen bir qansha qánigelerdi tarawın rawajlandırıwda xızmet etedi hám olardıń áhmiyeti úlken. Muzıka oqıtıwshılardı qayta tayarlaw oqıw orınlarında da olardı bir maqset astında qánigeligin rawajlandırıw maqsetinde muzıka tálimi tek waqıt ótkerip, materiallıq qarǵı alıw emes, al oqıwshılardı hújdanı menen sabaq beretúǵın hám bilim úyret alatuǵın, sonday-aq, dóretiwshilik penen bilimdi tolıq jetkere alıwshı pedagoglardı tarbiyalaw esaplanadı.

Muzıka tálimin nátiyjelilikke ámelge asırıw ushın bárshe aytıp ótilgen bilim beriw basqıshlarında muzıka tarawı boyınsha sistemalı túrde ámelge asırıw bárshe is-ilajlardı qaǵıydaı ámelge asırıwdı ańlatadı. Shańaraq, mektepke shekemgi bilimlendiriw mákemeleri, ulıwma bilim beriw mektepleri, qánigelestirilgen mektep, joqarı oqıw orınları hám joqarı bilimlendiriwden keyingi tálim bir biri menen metodika hám ilimiy proektler ústinde islep, muzıka tálimin rawajlandırıw maqsetinde sistemalı birlesiw maqsetke muwapıq.

Oqıw reje, baǵdarlama hám sabaqlıqlardıń bilimlendiriw principları, oqıw-tarbiya jumıslarınıń maqset

hám bilimlendiriw wazıypaları eń úlken áhmiyetke iye. Joqarı oqıw orınları ministrliǵı metodistleri tereń bilimge iye, kásiplik dóretiwshilikke túsine alıwshı kadrlar menen támiyinleniwi bul iygilikli háreketlerdiń jaqsı nátiyjeli bolıwında xızmet etedi. “Bunda oqıtıwda belgili muzıka jetiskenliklerine erisken bolsa da bilimlendiriw resursların durıs emes bólistiriliwi, oqıtıwdıń dástúriy usılları, oqıtıwshılardıń bilim dárejesin túrlishe bolıwı sıyaqlı iskerlikler eleǵe shekem alıp barılıwı, bunnan kelip shıǵıp, oqıw strategiyasınıń ámelge asırıw, oqıtıw usılların integraciyalaw, islep shıǵarıw quralların jańalaw, oqıtıwdıń jolların islep shıǵarıwdı jolǵa qoyıw boyınsha usınıslar tiykarında oqıw orınlarında muzıka tálimin jáne de keńnen kórip shıǵıw innovaciya menen jeke baǵdarlawdı rawajlandırıwǵa kómeklesiw arqalı talabalardıń muzıka sawatxanlıǵı hám ulıwmalıq zárúrlikti jaqsılaw máseleleri tálim nátiyjeliligine paydalı boladı” [3]. Bul izleniwshı muzıka tálimin strategiyalıq basqıshpa-basqısh ámelge asırıw arnawlı dástúrin islep shıqqan hám úsh toparǵa bólingen. Bular birgelikte talabalardıń bilim uyreniwi arqalı óz ara úyreniwi, birge islesiwdi rawajlandırıw hám úyreniwdi jaqsılaw máselesin birinshi etap bolıp topardıń principini oqıwshılardıń muzikalıq dárejesi, jeke bilimin basqalardı qaraǵanda jaqsılaw, topar shıǵarmaları bolsa muzıka shıǵarmaların birgelikte analizlew, dóretiwshilik ideyaların dodalaw hám birgelikte jaratıw iskerliklerin ámelge asırıwdı jolǵa qoyǵan.

Pedagogtıń rolı bolsa jol jorıq kórsetiw, oqıw procesin baqlaw hám hár bir talabanıń qatnasıwın támiyinlew, keysler usılın belgili namalardı atqarıw, analizlew arqalı oqıwshılardıń jumısın dodalaw. Case tańlawı bolsa reprezentativ muzıka sıpatında isleydi, dodalaw mazmunı bolsa jumıs usılı, muzikalıq sistema, garmoniya qol, atqarıw sheberligi hám basqa iskerlik [3].

Juwmaq. Bulardı ámelge asırıwda oqıtıwshılardı dodalawına bassılıq etedi, olar óz pikirlerin aytadı hám shıǵarma mazmunın birgelikte úyrenedi hám basqa iskerliklerdi izbe-iz toparlarǵa bólip úyreniwdi alǵa súrgen. Demek rawajlangan mámleketlerdiń jumıs joybarında birgelikte islew yaǵnıy interaktiv metodlardı qolǵa alǵanlıǵı málim.

Muzıka tálimine jeńillik penen qaramastan oǵan juwapkershilik penen qaraw, bul izbe-izlikte tereń úyrenip shıǵıw hám jolǵa qoyıw keleshek jasların tarbiyasında úlken jol ashıwǵa járdem beredi hám mámlekettiń úlken reformaların bir sanaladı.

Adebiyatlar

1. Bayinbulage. Analysis of Music Classroom Teaching Strategies in Universities. 2024 International Conference on Financial Management, Humanities and Social Sciences. (ICFMHSS 2024).
2. Mustafeyev B.I. Musıqa o‘qıtish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. – Buxoro: OOO «Sadriiddin Salim Buxoriy» Durdona nashriyoti, 2021.
3. Sakhiseni J.Y. Effectiveness of music education in developing and fostering reading and writing for learners. // Reading & Writing - Journal of the Literacy Association of South Africa. Received: 24 Feb. 2023; Accepted: 26 July 2023; Published: 18 Dec. 2023.

REZYUME. Maqolada oliy ta’lim muassasalarida musiqa ta’limi jarayoni va undan keyingi o’quv jarayoniga asosiy bilimlarni sifatli tatbiq etish, tizimli tamoyillarga asoslangan uslubiy yondashuv zarurligi haqida so’z boradi.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится о необходимости качественного внедрения начальных знаний в процесс музыкального образования в высших учебных заведениях и последующем образовательном процессе, а также о методическом подходе, основанном на системных принципах.

SUMMARY. The article discusses the necessity of effectively implementing the initial knowledge of music education in higher education institutions and subsequent educational processes, as well as a methodological approach based on systematic principles.